

LIBOR ŠVANDA
(MASARYK UNIVERSITY)

KLARETŮV *MEDICAMINARIUS*: JEHO OBSAH A ZÁKLADNÍ PRAMEN

The article deals with Claretus' didactic poem Medicaminarius (written before 1348), which is one of the many so called regimina sanitatis of the Middle Ages. The content of each chapter is outlined and the number of verses borrowed from its primary source (Regimen sanitatis Salernitanum) is given. As in the edition of the poem (Klaret a jeho družina I, ed. V. Flajšhans, 1926) the exact extent of such borrowings is not indicated, the second part of the paper provides a complete list of verses borrowed from or inspired by the Salernitan Rule of Health. It comes out that about 51 % of the verses come from this very source.

Keywords: medieval literature; Latin literature; didactic poem; Claretus; *regimen sanitatis*

Od dvousvazkového vydání Klaretových spisů pod názvem *Klaret a jeho družina* brzy uplyne devadesát let.¹ Za zpřístupnění těchto textů sklidil Václav Flajšhans mnoho uznání, byť po stránce ediční techniky a metody byla edice hned zpočátku podrobena ostré kritice.² V následujících desetiletích pak byly objeveny další rukopisy Klaretových děl,³ autor byl identifikován jako Bartoloměj z Chlumce, školmistr svatovítské katedrální školy,⁴ a vyšlo několik významných publikací k jeho dílu. Flajšhansova edice však zůstává beze změny základním východiskem pro studium Klaretova díla.

Zmíněné publikace vyzdvihují Klareta zejména jako lexikografa a jeho dílo slouží jako primární pramen k poznání staročeského, potažmo slovan-

---

¹ *Klaret a jeho družina. Sv. I: Slovníky veršované. Sv. II: Texty glosované. Text z rukopisů upravil a vydal V. Flajšhans.* Praha, 1926 a 1928. K tomu viz také editorovu studii „Klaret“ (LF 50, 1923: 232–244).

² Srov. zejména VILIKOVSKÝ (1928: 442–453).

³ Srov. RYBA (1951: 89–123).

⁴ Hypotézu navrhla a přesvědčivě odůvodnila VIDMANOVÁ (1980: 214–219).

ského lexika poloviny 14. století.⁵ Menší pozornost byla prozatím věnována literárním kvalitám Klaretových děl, byť je to – slovy Anežky Vidmanové – „jeden z mála našich autorů, kteří snesou srovnání s cizími středolatinými spisovateli“.⁶ Právě Anežka Vidmanová věnovala Klaretovým spisům pozornost v několika statích, v nichž mimo jiné podala základní formální charakteristiku jejich rukopisné podoby⁷ a v rámci identifikace jejich autora upřesnila časovou posloupnost vzniku jednotlivých textů.⁸

Hned na začátek Klaretovy literární činnosti postavila latinské veršované učebnice *Medicaminarius*⁹ a *Complexionarius*,¹⁰ které Václav Flajšhans ve své edici vydal jako přílohu k veršovaným slovníkům, protože si nebyl jistý Klaretovým autorstvím (byť ho pokládal za pravděpodobné¹¹). Anežka Vidmanová rovněž zdůvodnila, proč je třeba za autora obou spisů považovat Klareta: vyznačují se charakteristickými promyšlenými úvody, které vždy naznačují obsah spisu, epilogy s výraznou topikou skromnosti, typickým vnitřním členěním jednotlivých kapitol (patrným pouze v rukopisech) a stejným typem leoninských hexametřů. Časově zařadila obě básně spolu s dílem *Astronomicus*¹² (s kterým zase úzce souvisí *Complexionarius*) do období před rok 1348, kdy Klaret působil ještě v klášterní škole v Opatovicích.¹³

Tento příspěvek si klade za cíl přiblížit právě didaktickou báseň *Medicaminarius*. Kodikologickým rozborem (kompletně se báseň dochovala v jediném rukopise¹⁴) a datováním se naposledy zabývala Anežka Vidmanová,¹⁵ nás tedy bude zajímat její obsah. Zaměříme se také na shody se souborem *Regimen sanitatis Salernitanum* z počátku 14. století.¹⁶ S vědomím

5 Nejúplněji slovní zásobu v Klaretově díle popsal MICHÁLEK (1989). O vztahu latiny a staré češtiny u Klareta viz MICHÁLEK (1989: 28–37).

6 VIDMANOVÁ (1980: 213).

7 VIDMANOVÁ (1978: 193–207).

8 VIDMANOVÁ (1980: 217–223).

9 FLAJŠHANS (1926: 241–270).

10 FLAJŠHANS (1926: 201–240).

11 FLAJŠHANS (1926: VIII). Tuto pravděpodobnost Flajšhans odvodil jednak ze shod s *Astronomicem*, jednak z jejich umístění v rukopisech mezi dalšími Klaretovými spisy. Viz FLAJŠHANS (1923: 243).

12 FLAJŠHANS (1928: 93–152).

13 VIDMANOVÁ (1980: 217–218).

14 Rukopis knihovny pražské metropolitní kapituly L 52, fol. 149r–157v.

15 VIDMANOVÁ (1978: především 195–201, 205–206).

16 K problematice datování spisu naposledy STŘELICKÁ (2004: 126–128). Už ve 14. století koloval po Evropě v mnoha rukopisných variantách. Ze zřejmých důvodů nebyl

problematicnosti, kterou s sebou nese srovnání s uvedeným pramenem,¹⁷ se pokusíme vytvořit přehled veršů, které mají oba spisy společné nebo které se shodují alespoň částečně. Při tomto úkolu nám nepomůže Flajšhansova edice, jež v úvodu k edici udává pouze hrubé rozmezí veršů, kde autor čerpal z *Regimina*,¹⁸ a odlišná čtení z tohoto pramene uvádí v textovém aparátu jen velmi výběrově. Převzaté verše nejsou v aparátu nijak označeny a různočtení jsou zaznamenána ve velmi omezené míře – shodná místa obou textů nejsou proto v edici zjevná, respektive uvedené údaje mohou být spíše zavádějící.¹⁹

Klaretova báseň *Medicaminarius* je složena ze 718 leoninských hexametřů, které berou v potaz délku poziční, ale nikoli přirozenou (tzv. „Scheinprosodie“); hexametry jsou zpravidla rozděleny cézúrou *penthémimerés* na dvě rýmující se části.²⁰ Báseň je psána *in continuo*, jednotlivé kapitoly jsou v rukopise naznačeny pouze větší mezerou a majuskulí na začátku nového oddílu.²¹ Vedle 22 kapitol dílo obsahuje také *proemium* a krátký epilóg.

Prolog se skládá z 10 veršů a Klaret v něm nejprve dedikuje dílo svému bratru Marianovi.²² Dále uvádí, že báseň poskládal z různých pramenů (v. 2–3: *vario de stipite, ex variis libris*), a poté následuje chvála medicíny jako oboru, z něhož mají užitek nemocní i zdraví (v. 8–9: *prodest insanis et sanis... convalet infirmus, melior fit corpore firmus*). První dvě kapitoly (v. 11–72) se věnují obecným zásadám hygieny, stolování a spánku. Text je uveden jako přímá řeč, resp. list Aristotela k Alexandrovi,²³ aby ho poučil

---

dosud kriticky vydán; užíváme vydání od S. de Renzi v *Collectio Salernitana I* (1852, přetisk 1967 a 2001; dále označován pouze slovem *Regimen*). O žánru *regimin sanitatis* viz STŘELICKÁ (2004: 126–135, 144–154), ŘÍHOVÁ (2004: 54–65) a TÁŽ (2010:45–55). Přehled základní zahraniční literatury podává RŮŽIČKOVÁ (2007: 97–124).

17 Text se dochoval v příliš mnoha variantách už proto, že tvorba nebo alespoň opisování a doplňování textů tohoto žánru byly součástí studia na lékařských fakultách, viz ŘÍHOVÁ (2004: 57).

18 FLAJŠHANS (1926: 243, pozn. 10).

19 VILIKOVSKÝ (1928: 448) tento Flajšhansův editorský postup kritizoval ihned po vydání Klaretových spisů.

20 VIDMANOVÁ (1980: 217).

21 Nadpisy, které text dělí na menší úseky, původně nebyly součástí textu a doplněny byly až sekundárně, viz VIDMANOVÁ (1980: 217, pozn. 27).

22 V. 1: *Suscipe, germane, celer hoc munus, Mariane*. K jejich vztahu viz VIDMANOVÁ (1980: 216).

23 Jedná se o odkaz na pseudoaristotelský list z 12. století, jehož znalost v pražském univerzitním prostředí je doložena, srov. ŘÍHOVÁ (2010: 54).

o náležitém denním režimu, přičemž postupuje od ranní hygieny, po které má následovat rozhovor a dále práce či pravidelný pohyb. Poté následuje snídaně, kdy jsou nejprve podávána jídla lehká a potom teprve těžší, přičemž zdůrazněna je střídmost v jídle i pití. Druhá kapitola přináší doporučení ohledně procházek po jídle a následného odpočinku, jenž má zahrnovat především spánek nebo četbu a dále rozjímání a přemýšlení. Ve zbytku kapitoly se autor vrací ke stolování: opět klade důraz na střídmost, na jaře a v létě doporučuje jíst méně apod.

Mezi 72 verší prvních dvou kapitol můžeme identifikovat 10 veršů, které mohou pocházet z *Regimina*. Některé z nich se shodují zcela nebo téměř doslova,²⁴ jiné jsou však přeformulovány a použity v odlišném kontextu, např. v. 17 (*visum confortat stomachoque gaudia portat*) by mohl mít základ v *Regiminu*, v. 525 (*emendat visum, stomachum confortat anisum*). Podobné odchylky přitom nejsou v rámci celého Klaretova textu vzácností. V případech, kdy je převzata pouze polovina verše (např. v. 46), můžeme už jen spekulovat, zda Klaret přejal verš z jiného pramene, nebo jej sám přetvořil a využil v kontextu, který potřeboval.

Třetí kapitola (v. 73–102) začíná jednověšovými stravovacími radami pro každý měsíc v roce, např. v lednu je zdravé požívat teplá jídla,²⁵ v únoru se má člověk vyhnout husímu masu²⁶ apod. V druhé části kapitoly se mluví o poledním spánku,²⁷ kterému se má člověk pokud možno vyhnout, a to zvláště v těch měsících, které ve svém názvu obsahují hlásku *-r-*. Na rozdíl od předchozího výkladu o měsících, kde se s *Regiminem* shoduje zřejmě pouze v. 74, většinu veršů tohoto oddílu v *Regiminu* nalezneme. Závěr kapitoly pak tvoří šest veršů k náležité životosprávě, z nichž polovinu nalezneme v *Regiminu*.

První část čtvrté kapitoly (v. 103–132) je souhrnem různorodých dietetických předpisů, přičemž úvodní šestiverší je incipitem salernského *Regimina* a v následujícím textu pak rozeznáme dalších devět veršů z téhož pramene. Zbytek kapitoly byl zřejmě převzat odjinud a pojednává o přizpůsobování životosprávy aktuálnímu ročnímu období.

V páté kapitole (v. 133–163) se píše o přípravcích na léčbu revmatismu a úlevu od bolestí s ním spojených, na nedoslýchavost, absces na pohrud-

²⁴ Viz přehled převzatých veršů v druhé části příspěvku.

²⁵ V. 74: *Escas per Ianum calidas est sumere sanum*. Jiné (rozsáhlejší) *regimen* dvanácti měsíců je obsaženo v Klaretově díle *Astronomicus*, FLAJŠHANS (1928: 127–131). Konkrétně uvedený v. 74 *Medicaminaria* je v něm dokonce uveden jako glosa k v. 546, viz FLAJŠHANS (1928: 127).

²⁶ V. 75: *Anser vitetur, quia morbi causa videtur*.

²⁷ *Sompnus meridianus*.

nici a také opruzení hýždí.²⁸ S *Regiminem* se shoduje většina textu kapitoly (18 veršů), z jiného pramene pochází pravděpodobně větší část výčtu prostředků působících proti revmatu. Verše 158–159 jsou příkladem toho, jak autor *Medicaminaria* (pokud tuto pasáž nepřevzal odjinud) vzal někdy jeden verš *Regimina* a vytvořil místo něho verše dva: znění *strictius abstineat patiens, si punctura gravatur* je zde vyjádřeno dvojverším *sub quibus in primo gravior punctura notatur / striccius abstineat paciens, mox aleviatur* (řeč je zřejmě o vředu na pohrudnici – *apostema sub costis*).

Šestá kapitola (v. 164–199) popisuje prostředky proti nežitům, svědění kůže, epilepsii a různým typům bolestí hlavy.²⁹ Celých 32 z celkem 36 veršů kapitoly nalezneme v *Regiminu*. Podobně v sedmé kapitole (v. 200–237), která se zabývá problémy plynoucími z pohybu tělesných šťáv, dále srdeční slabostí, litiázou, problémy s krční páteří, bolestí zubů, hemoroidy, migrénou, zánětem jater a píštělemi,³⁰ najdeme 32 veršů shodných s *Regiminem*.

Osmá kapitola (v. 238–269) začíná radami vztahujícími se k různým typům horečky,³¹ Tato pasáž v *Regiminu* chybí, naopak v druhé části kapitoly (o třesnutí hlavy, bolesti hrdla, bolesti vnitřních orgánů a o kožním onemocnění zvaném *ružže*³²) se autor s *Regiminem* shoduje ve 12 verších. Závěr kapitoly tvoří výklad o léčbě otoků končetin.³³

Devátá kapitola (v. 270–298) je až na jediný verš celá sestavena z veršů *Regimina* a pojednává o vodnatelnosti, ztrátě řeči a nadměrné sexuální žádostivosti.³⁴ V desáté kapitole (v. 299–330) je čtenář poučen o receptech proti ztrátě hybnosti končetin, proti potížím s močením, proti očním neduhům (krví podlité nebo zanícené oči, jejich zarudnutí a otok, nadměrné slzení), proti poraněním úst (např. polknutí kosti), zápachu z úst, proti tuhému či sevřenému hrudníku.³⁵ Ze tří čtvrtin (24 veršů) se text kapitoly shoduje s *Regiminem*.

28 *Arthetica membra, auricule surde, apostema sub costis, ancharum medium gravatum.*

29 *Antrax, aspera cutis, epylemsia, dolor capitis ex potu (febris acuta), dolor capitis ex haustu (minucione), reuma capitis post rasuram.*

30 *Reumata fluxa ex cerebro, debilitas cordis, lapis, rigor colli, dentis tormenta, dens percussus vel putridus, emorroydes, emigranea, epar incensum, fistula.*

31 *Sinocha, febris alterna, febris cottidiana, febris quartana.*

32 *Frenesis, dolor gutturis, dolor intestinorum, sacer ignis.*

33 *Membra tumida.*

34 *Ydropisis, perditio loquele, luxus.*

35 *Stupor membrorum, mingere non poteris, sanguine vel sanie perfunduntur ocelli, tumor vel rubor oculorum, si lacryme fluitant, oris vulnera, os fetidum, siccum pectus, oppressum pectus.*

V jedenácté kapitole (v. 331–359) je uveden recept působící proti ochrnutí,³⁶ návod k odstraňování i obnovení růstu vlasů a chloupků, recept na přípravek potlačující zápach nohou, rady proti vším a blechám, ale také návod na léčení tříselné kýly.³⁷ Z celé kapitoly identifikujeme pouze osm veršů z *Regimina* a stejné množství shod nalezneme také v kapitole dvanácté (v. 360–389), jež je věnována různým typům žaludečních bolestí, svrabu, krvácení z nosu, škytavce, nespavosti, potíží se slezinou, bolestem lopatek a ramenou, suchému i vlhkému kašli.³⁸

Trináctá kapitola (v. 390–421) radí, jak si počínat při bolestivém nucení na stoličce, při křečích v holenní části nohy, při otoku a zarudnutí čípku; dále uvádí postupy proti komplikacím po pouštění žilou, proti zácpě a proti průjmům.³⁹ S *Regiminem* se zde shoduje 20 veršů. Čtrnáctá kapitola (v. 422–452) je až na dva verše poskládána z veršů *Regimina* celá. Začíná doporučeními ohledně vředů, pokračuje radou proti puchýřům na chodidlech, dále uvádí recept na nápoj působící proti různým typům poranění, a to včetně jeho dávkování; na závěr připojuje recepty proti bradavicím a proti ochraptění.⁴⁰

V patnácté kapitole (v. 453–493) po stručném návodu, jak postupovat proti kožním parazitům,⁴¹ se autor věnuje postupu při přípravě obkladů k vypuzení hnisu ze zanícených končetin. Následují dietetické předpisy pro pacienty, jejichž vnitřní orgány jsou léčbou oslabeny, a seznam potravin a bylin příznivě i nepříznivě působících na zdravotní stav a psychiku nemocného, podporujících dobré zažívání apod. Zmíněno je mléko, vejce, sýr, víno, úhoř, zeleninová polévka aj. V patnácté kapitole můžeme identifikovat 16 veršů z *Regimina*. Šestnáctá kapitola (v. 494–534), která rovněž obsahuje 16 veršů z uvedeného pramene, pokračuje ve výčtu některých potravin (např. hrušky, ořechy, česnek) a uvádí několik doporučení a receptů pro zlepšení zraku, mezi něž je mimoděk zařazen i popis účinků routy a kafru na potlačení milostné touhy (v. 530–531)⁴².

³⁶ Nebo možná proti symptomům Parkinsonovy choroby? Srov. v. 331: *Qui tremulis membris paraliticus excruciat.*

³⁷ *Pilos remove et revocare, pedum fetiditas, pediculi, pullices, ruptura yguinis.*

³⁸ *Dolor stomachi ex vomitu et ex replecione, scabies, sanguinis fluctus per nares, singultus, sompnus perditus, splenis dolor, dolor scapularum et humeri, tussis sicca, tussis humida.*

³⁹ *Tenasmus, spasmus, uvula rubea et tumens, vene inflacio post minucionem, durus venter (constipacio), fluxus ventris.*

⁴⁰ *Ulcus durum et rubeum, ulcus subrubeum, vesicae in plantis, diversa vulnera, verucae, raucedo vocis.*

⁴¹ *Vermes.*

⁴² Pokud se spolehneme na Flajšhansovo čtení, verš 530 (*Ruta viris venerem affert, mulieribus auget*) je příkladem posunutí smyslu u Klareta oproti *Regiminu*: zatímco

Sedmnáctou kapitolu (v. 535–562) tvoří dvojverší a trojverší, které shrnují různorodé návody a doporučení: pro zesílení hlasu, pro potlačení bolesti hlavy, za jakých okolností se má vynechat lázeň, jak pečovat o zuby, jak zahnat horečku, jak se chránit před hady, které byliny prospívají důležitým vnitřním orgánům, čemu se vyhnout při kýle. Celkem 14 veršů z této kapitoly nalezneme i v *Regiminu*.

Začátek osmnácté kapitoly (v. 563–593) pojednává o plodech, které v těle regulují tvorbu žluči (*colera*), následují recepty na přípravu pilulek k pročištění organismu, aromatického oleje a masti na rány; závěr tvoří přehled léčebných pomůcek pro péči o končetiny (náplasti, obklady, obvazy, zásypy, odvary apod.⁴³). S *Regiminem* se v osmnácté kapitole shoduje 16 veršů, v kapitole devatenácté (594–623) pak 13 veršů. Ta se věnuje prostředkům zmírňujícím nebo potlačujícím obrnu⁴⁴ a vypočítává druhy lepry, uvádí další nakažlivá onemocnění a různé typy bolestí; následuje výčet příčin nedostatečného trávení i následků břišního nadýmání, dále jsou uvedeny tři druhy křečí a seznam potravin, jež v těle podporují tvorbu černé žluči (*melancolica*) a nedoporučují se proto nemocným podávat.⁴⁵

Dvacátá kapitola (v. 624–659) je věnována pouštění žilou (*minucio*) a shrnuje doporučení a rady, které obsahují vždy určitý časový údaj: v které svátky a další dny (popř. měsíce) je zvláště vhodné pouštět žilou, za jakého počasí je lépe odložit tuto očišťovací léčbu (*purgans medicina*), v kterém ročním období se má pouštět z pravé žily a v kterém z levé, nebo dokonce která hodina a fáze měsíce je v daném ročním období pro tento zákrok nejvhodnější. V uvedené kapitole nalezneme 13 veršů z *Regimina*. Pouštění žilou je tématem rovněž jedenadvacáté kapitoly (v. 660–688): uváděny jsou různé druhy barvy krve a vedle toho opět doporučení, kdy se nemá a naopak má pouštění provádět a jakým způsobem. Do výkladu je poněkud nesourodě vloženo čtyřverší o čtyřech tělesných šťávách (*humor sanguineus, colericus, melancolicus, fleumaticus*), jimž je podle jejich kvalit (suchá, teplá, vlhká, studená) přiřazeno odpovídající roční období, jedna fáze lidského života a jeden prvek (v. 666–669).⁴⁶ S *Regiminem* se v jedenadvacáté kapitole shoduje 14 veršů.

---

u Klareta má routa povzbuzující účinky u mužů i žen, v *Regiminu* je tomu tak pouze u žen, u mužů naopak milostnou touhu potlačuje (de Renzi, v. 707: *Ruta viris coitum minuít, mulieribus auget*).

43 *Emplastrum, cathaplasma, epichima, embrocacio, fomenta, sinapisma, aposima.*

44 *Paralysis.*

45 Proso, cizrna, čočka, kapusta, boby, hrách, maso jelení, zaječí, kozí a hovězí (v. 621–623).

46 Např. v. 667: *cum colera gestas iuvenem simul ignis et estas*. Protože žluč je teplá a suchá, je k ní přiřazeno také mládí, léto a oheň, které se vyznačují stejnými kvalitami.

Dvaadvacátá kapitola (v. 689–717) je málo sourodým souhrnem dalších předpisů: že za novoluní se nemá pouštět žilou, že případná hematurie nemá žádné léčivé účinky, že nemocnému má být podáváno jídlo a pití podle jeho výběru (a nikoli pouze podle úsudku lékaře), že lékaře může nahradit optimismus, klid a přiměřená dieta. Následuje výčet různých smrtelných příznaků (*signa mortis*), ale také známek, že pacient žije (*signa vite*). Na závěr jsou vypsány aspekty, které má lékař před podáním léku vzít v úvahu (*ars, etas, regio, tempus, aer...*). V kapitole můžeme identifikovat 19 veršů z *Regimina*.

Báseň je zakončena jednoveršovým epilogem, kterým je opět věnování Klaretovu bratru Marianovi (v. 718).

Po uvedeném přehledu obsahů jednotlivých kapitol připojujeme soupis veršů pravděpodobně pocházejících ze salernského *Regimina*. Protože kritické vydání spisu *Regimen sanitatis Salernitanum* dosud nemáme, přehled jeho textových shod s Klaretovým *Medicaminariem* jsme se pokusili vytvořit na základě dvou různých vydání: prvním z nich je obvykle užívaná edice, kterou v roce 1852 vydal v Neapoli S. de Renzi (*Flos medicinae Scholae Salerni*)⁴⁷; druhé vyšlo v Paříži u Bailliéra v roce 1861 paralelně s francouzským překladem pod názvem *L'école de Salerne*.⁴⁸ Z uvedeného pařížského vydání vycházel V. Flajšans při doplňování různocnění do své edice *Medicaminaria* a je zřejmé, že tato jeho volba nebyla náhodná, neboť se s ní shoduje více Klaretových veršů než s edicí de Renziho.

V tabulce jsou uvedena čísla paralelních veršů, pouze v posledním sloupci je uvedeno číslo strany, neboť pařížská edice verše nečísluje. Není rozlišeno, zda je shoda veršů úplná, nebo jenom částečná.

<i>Medicaminarius</i>	<i>Flos medicinae Scholae Salerni</i>	<i>L'école de Salerne</i>
17	525	
39–40	187–188	s. 30
46	160	s. 26
59	194	s. 30
60	197	s. 30
61	216	s. 32

⁴⁷ De Renzi uspořádal verše pocházející z různých rukopisů v rámci *Collectio Salernitana I* (poslední přetisk: Neapol 2001). Jedná se o již rozšířenou verzi (2 130 veršů) původního *Regimina*. V roce 1859 de Renzi vydal verzi už o 3 526 verších (*Collectio Salernitana V*), mnohé z nich však pocházejí až z novověkých rukopisů, viz STŘELIČKÁ (2004: 126–128).

⁴⁸ Pařížská edice se hlásí k vydání de Renziho, materiál je však opravený a doplněný, viz MEAUX SAINT-MARC (1861: VI).

<i>Medicaminarius</i>	<i>Flos medicinae Scholae Salerni</i>	<i>L'école de Salerne</i>
68–69	203–204	s. 32
72	170	s. 28
74	447	
87	143	
89–90	146–147	
91	145	
92	144	
95–96	8–9	s. 4
97	212	
101	160	s. 26
102	120	
103–108	1–6	s. 2
109	122	
111–112	161–162	s. 26
113	159	s. 26
114	158	s. 26
115	176	
116	166	
119–120	172–173	s. 28
133–136		s. 180
137–138	1894–1895	
143	1896	s. 226
152–156		s. 226
157–159	1978–1979	
161–163	1980–1982	s. 242
164–167		s. 214
168–171		s. 216
172–174		s. 206
176–184		s. 206, 208
185–186	1925–1926	s. 222
189	1927	s. 222
190	1929	s. 222
191	1928	s. 222
192	1947	s. 226
194	1931	s. 222
195–199		s. 210
206		s. 234
207–208	1985–1986	s. 234
209		s. 234
210–215		s. 238, 240
216–217	1973–1974	s. 230
218		s. 230

<i>Medicaminarius</i>	<i>Flos medicinae Scholae Salerni</i>	<i>L'école de Salerne</i>
219	1975	s. 230
220–222	1966–1968	
223–224		s. 228
225–226		s. 226
227–228	2031–2032	
229–231	1932–1933	s. 222
232–233	2005–2006	s. 238
234–237		s. 218
252–255	1934–1937	s. 222
256–257	1971–1972	s. 230
258–259		s. 236
262–265		s. 216
270–271	2018–2019	
273	2020	
274–276	2015–2017	
277–280		s. 228
281–298		s. 240, 242
299–300	1884–1885	
303–305	2021–2023	
306–308	1945–1947	
309–313	1950–1954	
318–319		s. 228, 230
322–330		s. 232
337–341		s. 224
348–350		s. 218
363–364		s. 234
373–376		s. 234
377–378		s. 224
395–396	2003–2004	
397–398	1882–1883	
399	1969	
401–402		s. 242
403–404	2000–2001	s. 238
405–407		s. 238
408–410		s. 236
412–416		s. 236
422–423	1903–1904	
426–427		s. 244
428–445		s. 220
446–449		s. 214
450–452		s. 230
453–454		s. 218

<i>Medicaminarius</i>	<i>Flos medicinae Scholae Salerni</i>	<i>L'école de Salerne</i>
472	597	
479–480	270–271	s. 42
482		s. 56
484	278	s. 42
485	280	s. 42
486	768	s. 122
487	771	s. 122
488	279	s. 42
489	365	s. 54
490	367	s. 54
491	395–396	s. 58
492	387	s. 58
493	410	s. 62
494	471	s. 70
495	499	s. 70
496	473	s. 70
497	215	s. 32
499	121	s. 18
503–504	205–206	s. 32
508	466	s. 70
511–513	1317–1320	
525	1960	
526	1962	
529	704	s. 114
530	707	s. 114
531	551	s. 88
540–541	163–164	s. 26
542	165	
545		s. 228
549–551	1963–1965	s. 226
556–558	541–543	s. 86
559–560	1648–1649	
561–562	13–14	s. 4
563	657	s. 106
564	563	s. 90
565–568	658–661	s. 106
569–571	1035–1037	
572	1041	
573	1039	
574	1038	
576	1042	
586	787	

<i>Medicaminarius</i>	<i>Flos medicinae Scholae Salerni</i>	<i>L'école de Salerne</i>
587	796	
591	790	
594–595	1886–1887	
601	2035	s. 218
611–612	1553–1554	
613–614	1376–1377	s. 160
615–616	1613–1614	
617–618	1328–1329	
622–623	282–283	s. 44
624–625	1739–1740	s. 192
626–628	1722–1724	
629–630	1735–1736	
631–632	1583–1584	
645		s. 24
646–647	1770–1771	s. 196
657	1725	
660–661	1503–1504	s. 166
662–665	1505–1508	
666–669	1214–1217	s. 136, 138
683		s. 198
685	1682	
687–688	1683–1684	
693–694	1409–1410	s. 172
695	1414	s. 174
700–701	19–20	s. 2
702–704	1400–1402	s. 164
705	1405	s. 164
706–707	1403–1404	s. 164
708–710	1406–1408	s. 164
711–712	1378–1379	s. 160
715–717	1575–1577	
veršů celkem 368	veršů celkem 216	veršů celkem 273

Z uvedeného přehledu vyplývá, že se nám z celkového počtu 718 veršů *Medicaminaria* podařilo identifikovat 368 alespoň částečných shod s verši *Regimen sanitatis Salernitanum*, což činí přes 51 % Klaretova textu. Václav Flajšhans v úvodu k edici Klaretovy básně uvádí počet 260 shodných veršů (ovšem nespecifikuje, o které se jedná), jejichž předlohu našel pařížské edici *Regimina*,⁴⁹ což téměř odpovídá našemu údaji 273 veršů shodných s *L'école de Salerne* (38 % textu *Mediacaminaria*). Mnohé souvislé

⁴⁹ FLAJŠHANS (1926: 243, pozn. 10).

části *Medicaminaria* se s touto edicí shodují lépe než s vydáním de Renziho a jiné u de Renziho zcela chybějí. Na jiných místech je však situace obrácená a bližší znění najdeme v edici de Renziho, kde se nám podařilo identifikovat celkem 216 shodných či alespoň podobných veršů (30 % Klaretova textu). Pouze 123 veršů *Medicaminaria* můžeme nalézt v obou edicích *Regimina*, 93 veršů je možné dohledat pouze v de Renziho edici, 152 veršů pak pouze v Meaux Saint-Marcově pařížském vydání.

Je pravděpodobné, že v jiném vydání salernského *Regimina* bychom našli další shody⁵⁰ a verše, které se shodují pouze částečně, mohl Klaret převzít prostřednictvím jiného pramene. Přesně identifikovat další zdroje Klaretova *Medicaminaria* a srovnat jejich textové shody je úkol, s kterým se (vzhledem k povaze materiálu a jeho volné dostupnosti různými lékařskými spisy daného období) nebude snadné vypořádat. Přesto je to pro další analýzu krok zcela nezbytný a tímto jsme k němu chtěli skromně přispět.

BIBLIOGRAFIE

- FLAJŠHANS, VÁCLAV. 1923. „Klaret.“ *Listy filologické*, 50, 232–244.
- FLAJŠHANS, VÁCLAV [ED.]. 1926, 1928. *Klaret a jeho družina*. Sv. I: *Slovníky veršované*. Sv. II: *Texty glosované*. Praha.
- KÁBRT, JAN – KÁBRT, JAN. 2003. *Lexicon medicum*. Praha.
- MEAUX SAINT-MARC, CHARLES [ED.]. 1861. *L'école de Salerne*. Paris.
- MICHÁLEK, EMANUEL. 1989. *Česká slovní zásoba v Klaretových slovnících*. Praha.
- DE RENZI, SALVATORE – GARZYA, ANTONIO [EDS.]. 2001. „Flos medicinae Scholae Salerni.“ In *Collectio Salernitana I*. Napoli, 445–516.
- RŮŽIČKOVÁ, DANA. 2007. „De naturis rerum esibiliū et potabiliū. Regimen sanitatis in the Summa recreatorum compilation.“ *Graeco-latina Brunensia*, 12, 2007, 97–124.
- RYBA, BOHUMIL. 1951. „K rukopisným latinsko-českým slovníkům ostřihomským.“ *Listy filologické*, 75, 89–123.
- ŘÍHOVÁ, MILADA. 2004. „Sanitatem conservare. K typologii jednoho druhu středověké literatury.“ *Listy filologické*, 127, 54–65.
- ŘÍHOVÁ, MILADA A KOL. 2010. *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*. Praha.
- STŘELICKÁ, DANA. 2004. *Summa recreatorum*. *Středověký sborník intelektuální zábavy*. (Dizertační práce.) Brno.
- VIDMANOVÁ, ANEŽKA. 1978. „Prolegomena k latinským spisům mistra Klareta.“ *Listy filologické*, 101, 193–207.
- VIDMANOVÁ, ANEŽKA. 1980. „Mistr Klaret a jeho spisy.“ *Listy filologické*, 103, 213–223.
- VIDMANOVÁ, ANEŽKA. 1981. „Latinské spisy Mistra Klareta.“ In SVATOŠ, MICHAL [ED.]. *Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR. Materiály ze sekce dějin jazyka a literatury*. Praha, 144–157.
- VILIKOVSKÝ, JAN [REC.]. 1928. „Klaret a jeho družina.“ *Bratislava*, 2, 1928, 442–453.

⁵⁰ Jako další krok se nabízí se srovnání s širší edicí de Renziho z r. 1859 (*Collectio Salernitana V*).

RESUMÉ

Příspěvek je věnován Klaretově didaktické básni *Medicaminarius*, který se žánrově řadí mezi tzv. *regimina sanitatis*. Je nastíněn obsah jednotlivých kapitol a u každé z nich je uveden počet veršů shodujících se (více nebo méně) s *Regimen sanitatis Salernitanum*, které tak můžeme považovat za Klaretův hlavní pramen. Protože v edici textu (*Klaret a jeho družina I*, ed. V. Flajšhans, 1926) nejsou přejaté verše vyznačeny, druhou část příspěvku tvoří kompletní přehled textových shod obou básní, z něhož mimo jiné vyplývá, že z uvedeného pramene pochází cca 51 % veršů Klaretova spisu.